

**ORGANIZACIJA I UPRAVLJANJE ZBIRKAMA
GRAĐE U KNJIŽNICAMA ŠKOLA KOJE PROVODE
NASTAVU NA MANJINSKIM JEZICIMA U REPUBLICI
HRVATSKOJ: ISTRAŽIVANJE**

**THE ORGANIZATION AND MANAGEMENT
OF COLLECTIONS IN CROATIAN SCHOOL LIBRARIES
WHICH OFFER EDUCATIONAL PROGRAMS
IN MINORITY LANGUAGES: A SURVEY**

Bojan Lazić

Osnovna škola Negoslavci
Osnovna škola Bršadin
lazic.bojan@skole.hr

Tatjana Aparac-Jelušić, u miru

Odjel za informacijske znanosti
Sveučilište u Zadru
aparact@gmail.com

UDK / UDC [027.8: 025.2]: 323.15

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno / Received: 8. 4. 2018.

Prihvaćeno / Accepted: 31. 5. 2018.

Sažetak

Cilj. Cilj je rada predstaviti rezultate provedenog istraživanja o organizaciji i upravljanju zbirakama građe na manjinskim pismima i jezicima u hrvatskim školskim knjižnicama koje izvode nastavu na temelju stručnih preporuka i standarda te usvojenih obrazovnih modela i programa za nacionalne manjine. Istraživanjem se nastojalo saznati zadovoljavaju li postojeće zbirke u školskim knjižnicama potrebe svojih korisnika pripadnika nacionalnih manjina te na koji se način i uz koje poteškoće upravlja manjinskim zbirakama u školskim knjižnicama, kao i otkriti poteškoće u nabavi predmetne građe.

Pristup. Polazeći od saznanja da su organizacija i upravljanje knjižničnim zbirka-
ma za nacionalne manjine otežani, osobito u odnosu na pribavljanje građe i upoznatost
školskih knjižničara s jezikom i pismom pripadnika nacionalne manjine kojoj pružaju
usluge, provedeno je *online* istraživanje među školskim knjižničarima koji svakodnev-
no rade s knjižničnom građom, pružaju informacije i organiziraju različite programe.

Rezultati. Rezultati istraživanja predstavljeni u ovom radu jasno upućuju na činjeni-
cu da je knjižnična građa na jeziku i pismu nacionalnih manjina u obrazovnom sustavu
u Republici Hrvatskoj uglavnom nedostatna, a uslijed nedostatka iste na tržištu, kao i
izostanka kontinuiranih i kvalitetnih izvora financiranja njezine nabave, ujedno i teško
dostupna krajnjim korisnicima.

Praktična primjena. Teza o unapređenju dostupnosti predmetne građe u digitalnom
obliku koju predlažu autori ovoga rada nameće se kao najlogičnije i dugoročno najeko-
nomičnije rješenje koje je u ovom trenutku moguće ponuditi, iako ni to nije dovoljno za
pokrivanje svih potreba nastavnog procesa u školama u kojima se nastava izvodi na je-
ziku i pismu nacionalnih manjina zbog nedovoljne opremljenosti informacijsko-teleko-
munikacijskom tehnologijom te obučenosti za rad s novim medijima, e-učenje i slično.

Društveni značaj. Na osnovi proučene zakonodavne osnove, međunarodnih i do-
maćih stručnih preporuka i standarda, stručne literature te analize odgovora koje su ispi-
tanici dali tijekom istraživanja, predlažu se koraci za poboljšanje kvalitete rada u škol-
skim knjižnicama u školama s nastavom na manjinskom jeziku u Republici Hrvatskoj.

Originalnost. Provedeno istraživanje donosi dosad neobjavljene i korisne podatke
na osnovi kojih se zaključuje o potrebnim iskoracima te ukazuje na probleme vrijedne
daljnjih istraživačkih napora.

Ključne riječi: nabava građe, nacionalne manjine, školske knjižnice, upravljanje zbirka-

Abstract

Purpose. The main purpose of this article is to present the results of the investigation
into organization and management of library collections which contain reading material
for minority groups enrolled in educational programs in Croatian elementary and sec-
ondary schools. These programs are offered on the grounds of the professional standards
and guidelines as well as the approved educational models for minority pupils in the
Republic of Croatia. The survey intended to reveal whether the existing collections in
school libraries fulfill the needs of their users who belong to a particular minority group,
how they work and overcome difficulties in collection management, as well as to dis-
cover obstacles in acquisition of library material.

Approach. Assuming that the organization and management of collections for mi-
nority pupils have been aggravated, especially regarding the library material acquisition
and librarians' knowledge of minority languages and scripts, we have conducted an
online survey among school librarians who work with such collections on a daily basis,
offer various information to users and organize a number of different programs.

Findings. The results of the survey presented in this article clearly point out to the fact that library collections on minority languages and scripts in the Croatian education system are insufficient. Due to the lack of such materials on the book market and absence of continuous and qualitative financial resources for the planned acquisition, the users are confronted with the problem of having limited access to these collections.

Practical implications. The authors support the thesis that advocates the improvement of the availability of the library collections for minority users through digital collections as the most logical and economically most cost-effective long-term approach in order to solve the observed problems. However, this approach is limited by the lack of appropriate information and telecommunication technology, insufficiently trained personnel for work with new media and e-learning programs, etc.

Social implications. Based on the conclusions drawn on the grounds of the analyzed domestic and international legal documents, professional standards and guidelines, professional literature, and the answers which were collected through the online survey from school librarians responsible for special collections of minority literature, the authors propose several steps towards improvements in Croatian school libraries which have collections for minority groups.

Originality. The conducted survey presents useful research data not published previously. The results made it possible to recommend the changes in the approach to minority collections and suggest the themes and problems worth of further research.

Keywords: acquisition, collection management, national minorities, school libraries

1. Uvod

O obrazovanju nacionalnih manjina vode se rasprave u svijetu i u nas u svjetlu nastojanja da se osigura ostvarivanje prava manjina na uporabu vlastitog pisma i jezika i stvaranje preduvjeta za kulturni dijalog te da se potakne uključivanje manjina u društveni život zemlje domaćina i omogući sustavno upoznavanje manjinskih kultura.

U ovome članku fokus je na ulozi školske knjižnice u provedbi odgojno-obrazovnih ciljeva koji se odnose na pravo nacionalnih manjina na uporabu materinskog jezika i pisma te na njezinim potencijalima u ostvarivanju istinske multikulturalnosti otvaranjem prema različitim jezicima i kulturama i ponudom takvih programa i usluga kojima se učenici većinskog i manjinskih naroda i kultura međusobno uvažavaju te uče jedni od drugih.

Danas se nastava na manjinskim jezicima u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj odvija u onim sredinama u kojima pripadnici nacionalnih manjina žive u značajnijem broju, odnosno u školama u kojima postoje prostorni i kadrovski preduvjeti te interes roditelja za školovanje njihove djece kroz takav oblik nastave.

Nedvojbeno je da su za potrebe nastave na jeziku i pismu nacionalnih manjina potrebni obučeni nastavnici, kompetentni knjižničari te primjerena nastavna sredstva i pomagala, uključujući knjižničnu građu u analognom i digitalnom obliku koju škola mora pribaviti, odnosno omogućiti joj pristup. Nerijetko se pri nabavi nastavnih pomagala, poglavito knjižnične građe, mogu pojaviti određeni problemi povezani s nedostatnom ponudom naslova iz lektire, naslova časopisa i stručnih djela, ali i onih naslova na manjinskom jeziku koji mogu privući pozornost mladih. Posljedica je to nedovoljno razvijene izdavačke djelatnosti pojedinih nacionalnih manjina, osobito *online* građe, nemogućnosti nabave građe iz matične države, kako iz financijskih tako i iz administrativnih razloga, ali često i nedovoljne upućenosti nastavnika i knjižničara koji rade s učenicima iz manjinskih zajednica u njihovo materinsko pismo i jezik. Dio tog problema riješen je osnivanjem središnjih knjižnica za nacionalne manjine, koje u pravilu potpomažu nabavu knjižnične građe u školama gdje se nastava odvija na jezicima nacionalnih manjina. Suradnja školskih i narodnih knjižnica u nastojanjima da se ostvaruju prava nacionalnih manjina i pružaju usluge na jeziku i pismu njihove zajednice, osobito kad se radi o manjem broju učenika pripadnika pojedine nacionalne manjine, pokazala se opravdanom i korisnom, ali kako ta suradnja nije predmet ovoga rada, spominje se samo rubno.

Školski su se knjižničari pokazali važnim čimbenikom odgojno-obrazovnog procesa – često predvođeci aktivnosti kojima je cilj potaknuti učenike na samostalna istraživanja, kritičnost prema korištenim izvorima informacija i svladavanje vještina pri provođenju istraživačkih projekata. Važna je i njihova uloga u poticanju kolega nastavnika na svladavanje nepoznanica vezanih uz korištenje novih tehnologija, poglavito kada se radi o *online* učenju i komuniciranju s učenicima i međusobno. O iznesenim zapažanjima najbolje svjedoče iskustva iz prakse koja se prepoznaju kao uspješna.¹ Ipak, nezadovoljstvo je zamjetno i u razvijenijim sredinama u kojima djeluju hrvatske škole, pri čemu knjižnice dijele sudbinu svojih matičnih ustanova i odnosa zajednice prema obrazovanju. Može li se bolje, koliko bolje i na koji način? Postavljena pitanja posebno su osjetljiva kad se postave u kontekst knjižničnih usluga za manjinske zajednice, pri čemu se često odgovornost prebacuje s države na tijela i institucije od kojih se očekuje razvijena svijest i pomoć pri pružanju usluga za pripadnike određene manjinske zajednice.

Budući da do sada nije zabilježeno nijedno opsežnije istraživanje o zadaćama, uslugama i programima temeljenim na knjižničnim zbirka u hrvatskim školskim knjižnicama za učenike manjinskih zajednica i upoznavanje drugih učenika s različitim manjinskim kulturama, autori ovoga rada odlučili su provesti opsežno istraživanje očekujući da će moći prikupiti i analizirati relevantne odgovore te

---

¹ Dovoljno je pratiti izlaganja na međunarodnim skupovima školskih knjižničara, stručnim skupovima Hrvatskog knjižničarskog društva (www.hkdrustvo.hr) ili pak onima u organizaciji Hrvatske udruge školskih knjižničara (www.husk.hr), odnosno matičnih službi za narodne i školske knjižnice (<http://www.nsk.hr/maticna-sluzba-za-skolske-knjiznice>).

dobivenim pokazateljima potkrijepiti preporuke donositeljima odluka na državnoj razini i samim djelatnicima u školama – ravnateljima, nastavnicima i knjižničarima. Očekivalo se također da će rezultati istraživanja omogućiti provedbu longitudinalnih studija kao izvora komparativnih pokazatelja i potaknuti nastavak daljnjih istraživanja.

Kako je ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju došlo do novih mogućnosti za jednostavniju nabavu knjižnične građe, a razvitkom postojećih i uvođenjem određenih softverskih inovacija i rješenja na tržištu informacijskih tehnologija olakšava se pristup i dostupnost predmetne građe, stajalište je autora ovoga rada da je izgradnji i cjelovitom upravljanju zbirnama građe na manjinskim pismima i jezicima potrebno pristupiti iz perspektive promjena u okruženju koje izazivaju nove tehnologije i novi oblici komuniciranja.

2. Zakonodavna i stručna polazišta te dosadašnje spoznaje

Život u multikulturalnom društvu realnost je koju valja prepoznati i prihvatiti. S jedne strane intenziviraju se migracije stanovništva s raznim predznacima, dok s druge strane svjedočimo višestoljetnoj prisutnosti pojedinih manjinskih skupina na određenom geografskom području. Da bi se pripadnicima nacionalnih manjina omogućilo ostvarivanje prava na korištenje vlastitog jezika i pisma već u najranijoj dobi te naučilo mlade uvažavati i provoditi ideje multikulturalnosti u svakodnevnim situacijama, obrazovni sustav ima važnu i odgovornu zadaću, a time i školska knjižnica sa svojom zadaćom da podupire i osnažuje odgojno-obrazovni proces.

U članku objavljenom u Vjesniku bibliotekara Hrvatske² autori se referiraju na temeljne međunarodne dokumente i zakonsku osnovu vezanu uz osiguravanje prava nacionalnih manjina te pregledno predstavljaju radove koji se bave problematikom usluga za pripadnike nacionalnih manjina u hrvatskim narodnim knjižnicama. Stoga nismo smatrali nužnim ponavljati već objavljena zapažanja. Odlučili smo se zadržati na temeljnim dokumentima koji osiguravaju provedbu odgojno-obrazovnog procesa i ostvarivanje prava na obrazovanje na materinskom jeziku i pismu.

Nedvojbeno je da je propisima stvoreno pozitivno ozračje i da su osigurani legislativni preduvjeti za ostvarivanje autonomije u području obrazovanja, kao i javnoga i privatnog korištenja jezika i pisma. Valja dodati na ovome mjestu da je u hrvatskom knjižničarstvu posebna pažnja posvećena ostvarivanju etničkih prava nacionalnih manjina, što je razvidno i iz državne potpore središnjim knjižnicama nacionalnih manjina.³

---

² Usp. Faletar Tanacković, S.; D. Lacović; S. Stanarević. Multikulturalne knjižnične usluge: istraživanje informacijskih potreba i ponašanja pripadnika jezičnih manjina u osječko-baranjskoj županiji. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 4(2011), 49–94.

³ Usp. Ministarstvo kulture. [citirano: 2017-12-10]. Dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=200>.

2.1. Pregled preporuka, zakonskih dokumenata u Republici Hrvatskoj i stručnih polazišta za djelovanje školske knjižnice u ostvarivanju prava nacionalnih manjina

Tri su članka u Ustavu Republike Hrvatske⁴ koja jamče prava manjina (članak 12., 14. i 15.). Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina⁵ temelji se na brojnim domaćim i međunarodnim pravnim dokumentima o zaštiti ljudskih prava. Nadalje, Republika Hrvatska usvojila je Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, čime se na nacionalnoj razini uredilo područje odgoja i obrazovanja za ljudska prava, a predviđeno je njegovo interdisciplinarno ostvarivanje, kroz sve predmete koji sadrže programske teme koje su bliske temama ljudskih prava, kao izborni predmet, kroz izvannastavne aktivnosti u vidu projekata građanskog odgoja, kroz izvanškolske aktivnosti te sustavno, kroz cjelokupan školski plan i program.⁶

Uz Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, temeljni zakon za odgoj i obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama te drugim školskim ustanovama, kao i u drugim oblicima obrazovanja, jest Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina.⁷ Zakon dopušta osnivanje školskih ustanova i za manji broj učenika od broja utvrđenog za početak rada školske ustanove. No ako ne postoje uvjeti za osnivanje manjinske škole, u školama s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu mogu se ustrojiti odjeli na manjinskom jeziku i pismu. Nastavni plan i program manjinskih škola, uz opći, sadrži i dio koji je u vezi s posebnostima nacionalne manjine, što utvrđuje nadležno ministarstvo. Uvjet za rad nastavnog osoblja u odjelima s nastavom na manjinskom jeziku i pismu nije isključivo pripadnost manjini, već poznavanje manjinskog jezika i pisma.

Najznačajniji zakonski dokument na koji se oslanja odgojno-obrazovni sustav u osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama u Republici Hrvatskoj jest Za-

---

⁴ Usp. Ustav Republike Hrvatske: pročišćeni tekst, 6. 7. 2010. // Narodne novine 85, 2422(2010). [citirano: 2017-12-10]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html.

⁵ Usp. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 19. 12. 2002. // Narodne novine 155, 2532(2002). [citirano: 2017-12-10]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_12_155_2532.html.

⁶ Usp. Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, 1999. [citirano: 2017-12-10]. Dostupno na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&id=1398:nacionalni-program-odgoja-i-obrazovanja-za-ljudska-prava-i-demokratsko-graanstvo&Itemid=442.

⁷ Usp. Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, 16. 5. 2000. // Narodne novine 51, 1129(2000). [citirano: 2017-12-09]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_05_51_1129.html.

kon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama⁸ iz 2008. godine, njegove izmjene i dopune iz 2009.⁹ i 2010.¹⁰ te ispravak izmjena i dopuna iz 2010.¹¹ godine.

Knjižnice se u tom zakonu spominju u članku 55., koji kaže da školska ustanova ima knjižnicu koja je sastavni dio obrazovnog procesa u kojem stručno-knjižnična djelatnost uobičajeno služi za ostvarivanje obrazovnog procesa. U članku 142. definirano je da se, između ostalog, u državnom proračunu osiguravaju sredstva za sufinanciranje opremanja školskih knjižnica obveznom lektinom, a članak 143. navodi da se ista sredstva mogu osigurati i u proračunu jedinice lokalne i područne samouprave.¹²

Na polju knjižničarstva temeljni zakon jest Zakon o knjižnicama¹³ te njegove dopune iz 2000.¹⁴ i 2009.¹⁵ godine. Standardom za školske knjižnice¹⁶ određeni su minimalni uvjeti s obzirom na knjižničnu građu, osoblje, prostor i opremu za obavljanje djelatnosti školskih knjižnica. To je dokument koji izravno objedinjuje odgojno-obrazovni rad i stručnu djelatnost u školskoj knjižnici. Kao zadaća školske knjižnice, između ostalog, navodi se i poticanje odgoja za demokraciju te razvijanje svijesti o vrijednostima nacionalne kulture, posebice jezika, umjetnosti i znanosti te vrijednosti multikulturalnosti.

Valja naglasiti da je hrvatski Standard za školske knjižnice temeljen na spoznajama i iskustvima koja govore o uslugama u školskim knjižnicama, njihovu

---

⁸ Usp. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 18. 7. 2008. // Narodne novine 87, 2789(2008). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html.

⁹ Usp. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 17. 7. 2009. // Narodne novine 86, 2125(2009). [citirano: 2011-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_07_86_2125.html.

¹⁰ Usp. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 20. 7. 2010. // Narodne novine 92, 2593(2010). [citirano: 2011-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_92_2593.html.

¹¹ Usp. Ispravak Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 6. 9. 2010. // Narodne novine 105, 2839(2010). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_09_105_2839.html.

¹² Usp. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 18. 7. 2008. Nav. dj.

¹³ Usp. Zakon o knjižnicama, 29. 7. 1997. // Narodne novine 105, 1616(1997). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_105_1616.html.

¹⁴ Usp. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama, 17. 10. 2000. // Narodne novine 104, 2040(2000). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_10_104_2040.html.

¹⁵ Usp. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama, 9. 6. 2009. // Narodne novine 69, 1665(2009). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_06_69_1665.html.

¹⁶ Usp. Standard za školske knjižnice, 15. 3. 2000. // Narodne novine 34, 698(2000). [citirano: 2017-11-11]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_03_34_698.html.

poslovanju, aktivnostima, programu i zadaćama te *IFLA-inim i UNESCO-ovim smjernicama za školske knjižnice* i *Manifestu za školske knjižnice*¹⁷ u kojima su posebni dijelovi posvećeni knjižničnim zbirka i njihovu vođenju, knjižničnom osoblju i njegovoj ulozi, vještinama i zaduženjima te promidžbi.

Dakle, stručne su preporuke istaknule ulogu, važnost i zadaće školske knjižnice, a navedenim *Standardom* nastojalo se potaknuti daljnji razvoj hrvatskih školskih knjižnica. No kao što je literatura o upravljanju zbirka u hrvatskoj knjižničarskoj zajednici skromna, problematika izgradnje i upravljanja zbirka knjižnične građe na jeziku i pismu nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj još je manje prisutna, pa je moguće ustvrditi da nedostaje iskustvenih spoznaja i njihove elaboracije u stručnoj literaturi. Objavljeni radovi uglavnom se usmjeruju prema iskustvima središnjih knjižnica za nacionalne manjine, a nekoliko diplomskih radova obranjenih na studijima informacijskih i komunikacijskih znanosti donosi iskustva pojedine središnje knjižnice za nacionalnu manjinu¹⁸ ili predstavlja rad pojedinih knjižnica za nacionalne manjine. Samo tri takva rada usmjerila su se prema nabavi građe i izdavačkoj djelatnosti za potrebe nacionalnih manjina.¹⁹

Nedvojbeno je da suvremene knjižnice nisu jednojezične ni s obzirom na građu koju nabavljaju ni s obzirom na svoje korisnike. U osnovi, u knjižničnu zbirku školske knjižnice treba uključiti raznolike izvore. Posebna se pozornost usmjeruje na multikulturalne sadržaje, bez obzira na to pohađaju li školu pripadnici manjina ili ne, jer „multikulturalni sadržaji predstavljaju prozor prema različitim kulturama svijeta“²⁰ i omogućuju učenicima da prepoznaju osobine svih kultura i upoznaju se s činjenicom da biti drukčiji nije ni dobro niti loše – samo je drukčije.²¹

„Škola je jedan od najznačajnijih nositelja multikulturalnog i interkulturalnog dijaloga, a školska knjižnica zasigurno predstavlja otvo-

---

¹⁷ Usp. Saetre, T. P.; G. Willars. *IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

¹⁸ Usp. naprimjer Šuran, G. *Izgradnja multikulturalne zbirke: izazovi svake dječje knjižnice u globalnom društvu: diplomski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet, 2007.; Kekanović, A. *Multikulturalizam u manjinskoj knjižnici*. Zagreb: Filozofski fakultet, 2008.; Roknić, M. *Knjižnica u multikulturalnoj zajednici: diplomski rad*. Zadar: Odjel za knjižničarstvo Sveučilišta, 2009.

¹⁹ Usp. naprimjer Bačeković, A. *Slobodan pristup informacijama za pripadnike nacionalnih manjina (na primjeru češke manjine u Republici Hrvatskoj): diplomski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet, 2004.; Veber Malina, V. *Knjižnice češke nacionalne manjine u Hrvatskoj*. Zagreb: Filozofski fakultet, 2005.; Đokanović, D. *Nabava u knjižnici osnovne škole dr. Mate Demarina u Medulinu: diplomski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet, 2008.; Lazić, B. *Upravljanje zbirka za nacionalne manjine u školskim knjižnicama: mogući pristupi: diplomski rad*. Zadar: Odjel za knjižničarstvo Sveučilišta, 2011. i drugi radovi

²⁰ Agosto, D. E. *Building a multicultural school library: issues and challenges*. // *Teacher Librarian* 34, 3(2007), str. 28. [citirano: 2017-12-12]. Dostupno na: www.ebscohost.com/academic/academic-search-complete.

²¹ Usp. Arsenaault, R.; P. Brown. *The case for inclusive multicultural collections in the school library*. // *CSLA Journal* 31, 1(2007), str. 20–21. [citirano: 2017-12-14]. Dostupno na: www.ebscohost.com/academic/academic-search-complete.

ren prostor unutar kojega se dijalog neprestano razvija i unaprjeđuje. Stoga je izgradnja multikulturalne zbirke u školskoj knjižnici velik izazov, jer podrazumijeva izgradnju kulturno i jezično različitih zbirki i usluga, zaštitu materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara, programe usmjerene na obrazovanje korisnika i uspostavu međukulturnog dijaloga, te pristup izvorima na odgovarajućim jezicima.²²

Clayton i Gorman²³ navode poznate opće kriterije za selekciju (poput ažurnosti izvora, dostupnosti po razumnoj cijeni, odgovarajuće akademske ili intelektualne razine, mjerodavnosti i pouzdanosti, usklađenosti s namjenom knjižnice), kojima valja pridodati i specifične kriterije za selekciju u školskoj knjižnici, poput naprimjer primjerenosti sadržaja uzrastu korisnika, njihovim potrebama i zanimanju mladih za određene teme te istinitosti sadržaja kojima se jamči ispravan prikaz elemenata kulture, točne jezične i povijesne značajke.²⁴ Fearer²⁵ navodi kriterije selekcije (naprimjer kulturna preciznost, bogatstvo detaljima o kulturi, vjerodostojan dijalog i odnosi, pravilan odnos prema članovima manjinske kulture, svrsishodno uključivanje pripadnika manjinske skupine) i ukazuje na složenost pri nabavi multikulturalne građe, što bi trebalo pomoći pri odlučivanju treba li pojedinu jedinicu knjižnične građe uvrstiti na popis za nabavu u školskoj knjižnici ili ne. Prema mišljenju Claytona i Gormana, selekcija u školskoj knjižnici, s obzirom na broj predmeta i oblike građe, predstavlja složen posao koji zahtijeva dosta vremena, a o kojem često u praksi konačnu odluku donose ravnatelji škola.²⁶ Stručni argumenti idu u prilog nastojanjima da se u izgradnju fonda multikulturalne knjižnice uključuju svi relevantni činitelji multikulturalnog društva: nastavnici i učenici, izdavači i nakladnici, diplomatsko-konzularna predstavništva zemalja čiji sunarodnjaci žive na određenom multikulturalnom prostoru, nevladine udruge i institucije koje brinu o zaštiti prava nacionalnih manjina, lokalna uprava i samouprava, knjižnične službe koje se bave nabavom građe i drugi.

---

²² Usp. Stričević, I. Knjižnice za djecu u suvremenoj Evropi: interkulturalni pristup u multikulturalnom okruženju. // Knjižnica 53, 1–2(2009), str. 200. [citirano: 2017-12-12]. Dostupno na: <https://knjiznica.zbds-zveza.si/knjiznica/article/view/5945/5593>.

²³ Usp. Clayton, P.; G. E. Gorman. Upravljanje izvorima informacija: upravljanje fondovima u teoriji i praksi. Beograd: Clío, 2003. Str. 104.

²⁴ Agosto, D. E. Nav. dj., str. 28–29.

²⁵ Usp. Fearer, K. First place school: acquisition of multicultural resources. // The Silverfish 7, 6(2003), str. [2-3]. [citirano: 2017-12-14]. Dostupno na: <http://students.washington.edu/aliss/silverfish/archive/april2003/fearer.pdf>.

²⁶ Usp. Clayton, P.; G. E. Gorman. Nav. dj., str. 107.

2.2. Dostupnost građe na pismima i jezicima nacionalnih manjina

Iskustva vezana uz organizaciju i upravljanje zbirka građe u školskim knjižnicama namijenjenim obrazovanju nacionalnih manjina i upoznavanju s njihovom kulturom ukazuju i na različite situacije u izdavačkoj i nakladničkoj djelatnosti manjinskih udruga i institucija u Republici Hrvatskoj. Ta je djelatnost nedovoljno i nejednako razvijena. Među najaktivnijima su Rusini i Ukrajinci, Srbi, Česi, Mađari i Talijani.²⁷ Srpsko kulturno društvo Prosvjeta kao središnja kulturna udruga Srba u Republici Hrvatskoj, uz kulturnu, bavi se i izdavačkom djelatnošću (izdaje mjesečnike i godišnjak Ljetopis SKD Prosvjeta te manji broj stručnih knjiga i beletristike). Još je nekoliko srpskih udruga koje objavljuju svoja izdanja (uglavnom mjesečnike i tjednike te manji broj naslova monografskih publikacija). Češka novinsko-izdavačka kuća Jednota koja djeluje u Daruvaru izdaje tjednik, mjesečnik te godišnjak, dok Talijani izdaju i jedan dnevni list, zatim dvotjednik, mjesečnik, tromjesečnik i neke monografske publikacije.

I druge su manjine većim ili manjim dijelom aktivne na polju izdavaštva, no najveći je problem to što se može pronaći vrlo malo građe koja je primjenjiva i korisna za nacionalne manjine u odgojno-obrazovnom sustavu. Na izdavačkom tržištu nacionalnih manjina moguće je pronaći dječje časopise obrazovnog i zabavnog sadržaja²⁸ (naprimjer Bijela pčela, Naš koutek, Barkoca, Vjenčić, L'arcobaleno), koje učitelji uglavnom vrlo rado i često koriste u nastavi te potiču učenike na objavljivanje radova u njima.

Važećim su nastavnim programima za nastavu četiriju manjinskih jezika i književnosti (srpski, talijanski, mađarski i češki jezik)²⁹ precizirani obvezni i preporučeni naslovi iz lektire te broj naslova koje je potrebno pročitati u svakom razredu. Tim su dokumentima također precizirani i filmovi koje bi učenici tijekom školske godine trebali pogledati. Ipak, u Republici Hrvatskoj i dalje je vrlo teško, pa i gotovo nemoguće, pronaći većinu tih naslova, stručnu ili referentnu literaturu, kao i AV-građu na manjinskom jeziku i pismu. Stoga se pripadnici manjina susreću s još jednim problemom – uvozom knjižnične građe iz matične zemlje. Carinski su propisi za uvoz knjiga i drugih kulturnih dobara za potrebe odgojno-obrazovnog procesa i kulturne djelatnosti manjina dobro riješeni (takva je građa oslobođena obveze plaćanja poreza)³⁰, ali manjinama poput npr. Čeha, Slovaka ili Albanaca

²⁷ Usp. Tatalović, S. Nacionalne manjine u Hrvatskoj. Split: Stina, 2005., str. 63–87. [citirano: 2017-12-14]. Dostupno na: <http://www.stina.hr/download/NM%20u%20Hrvatskoj.doc>.

²⁸ Usp. isto.

²⁹ Usp. Nastavni programi jezika nacionalnih manjina za osnovne i srednje škole s nastavom na jeziku i pismu nacionalnih manjina. [citirano: 2017-11-22]. Dostupno na: <https://mzo.hr/hr/rubrike/nastavni-planovi-programi-0>.

³⁰ Sukladno Sporazumu o uvozu predmeta prosvjetnog, znanstvenog i kulturnog karaktera te članku 57. Pravilnika o Porezu na dodanu vrijednost. Usp. Uvoz knjiga iz privatne biblioteke u Hrvatsku: službeno mišljenje. [citirano: 2017-11-22]. Dostupno na: <http://www.poslovna.hr/zakon/public/zakoni.aspx?misljenje=Uvoz-knjiga-iz-privatne-biblioteke-u-Hrvatsku&id=325876> i

udaljenost od matične države može predstavljati veliku prepreku. Drugi je problem što škola zbog nemogućnosti obavljanja platnog prometa izvan Republike Hrvatske, odnosno nemogućnosti uspostavljanja odnosa međusobne fiskalne odgovornosti, ne može kupnjom izravno nabaviti građu od izdavača iz matice. Treći je problem to što je moguće da građa koja stoji u ponudi u matičnoj državi sadržajno ili fizički ne zadovoljava potrebe pripadnika manjina, odnosno nije propisana nastavnim planom i programom za određeni predmet. Naposljedku, iako se građa za potrebe nastave na manjinskom jeziku i pismu može nabaviti i preko hrvatskih dobavljača, kupnja se uvijek ne ostvaruje u praksi jer je izravno ovisna o interesu hrvatskih dobavljača za uvoz takve građe i raspoloživim financijskim sredstvima.

Mnoge se školske knjižnice koje posjeduju građu za manjinske skupine najviše oslanjaju na darove. Darove knjižnice mogu redovito ili povremeno primati od diplomatsko-konzularnih predstavništva svoje zemlje u Republici Hrvatskoj, manjinskih udruga i institucija u Republici Hrvatskoj, središnje knjižnice za nacionalne manjine ili od građana.

IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za nabavu građe ukazuju na još jedan važan element izgradnje zbirke u školskim knjižnicama: redovitost i dostatnost financijskog okvira za nabavu građe i opreme, ističući da bi proračun školske knjižnice trebao iznositi najmanje pet posto predviđenih troškova obrazovnog sustava po učeniku.³¹ No situacija je u praksi sasvim drukčija. Do prije nekoliko godina školske su knjižnice na godišnjoj razini od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta redovito dobivale određena sredstva za nabavu građe. Međutim ekonomska kriza utjecala je na pristizanje tih sredstava, tako da se nabava građe u školskim knjižnicama mogla osloniti isključivo na redoviti priljev materijalnih sredstava od strane osnivača u proračun škole. Iako ni tadašnja sredstva nisu mogla zadovoljiti sve potrebe školske knjižnice za nabavom građe, odnosno popunjavanjem fonda, bar su donekle osiguravala mogućnost planiranja redovite nabave.

2.3. Zbirke u hrvatskim školskim knjižnicama kao podrška ostvarivanju programa prema modelima obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina

Prema podacima Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, u vrijeme provedbe ovoga istraživanja u Republici Hrvatskoj bilo je 159 osnovnih i srednjih škola u kojima se provodi nastava na manjinskom jeziku i pismu.³²

Pravilnik o porezu na dodanu vrijednost. [citirano: 2017-11-22]. Dostupno na: http://www.poslovniforum.hr/zakoni/pravilnik_o_porezu_na_dodanu_vrijednost.asp.

³¹ Saetre, T. P.; G. Willars. Nav. dj., str. 15.

³² Zidar Bogadi, N. Popis osnovnih i srednjih škola s nastavom na jeziku i pismu nacionalnih manjina po postojećim modelima (A, B i C) i po županijama. 6. 9. 2016. [e-pošta].

U praksi se ustavno pravo pripadnika nacionalnih manjina na odgoj i obrazovanje ostvaruje kroz tri modela obrazovanja i posebnim oblicima školovanja:

- Model A – nastava na jeziku i pismu nacionalnih manjina – model je koji se provodi u posebnoj ustanovi, ali ga je moguće provoditi u ustanovama s nastavom na hrvatskom jeziku u posebnim odjelima s nastavom na jeziku i pismu manjine
- Model B – dvojezična nastava – podržava izvođenje nastave u ustanovi s nastavom na hrvatskom jeziku, ali u posebnim odjelima, tako da se prirodna grupa predmeta uči na hrvatskom jeziku, a društvena na jeziku nacionalne manjine
- Model C – njegovanje jezika i kulture – pretpostavlja izvođenje nastave na hrvatskom jeziku uz dva do pet dodatnih školskih sati namijenjenih učenju jezika i kulture nacionalne manjine. Dodatna satnica u trajanju do pet školskih sati tjedno obuhvaća učenje jezika i književnosti nacionalne manjine, geografije, povijesti, glazbene i likovne umjetnosti.

U određenom broju škola nastava se realizira prema dvama modelima, u nekim se školama nastava odvija na jednom, a u nekim na više manjinskih jezika.

Prema Modelu A u osnovnim i srednjim školama obrazuju se pripadnici talijanske, srpske i mađarske nacionalne manjine, a pripadnici češke nacionalne manjine samo u osnovnim školama. Sva pedagoška dokumentacija izdaje se dvojezično, a po svršetku srednje škole učenici imaju mogućnost odabrati hoće li na državnoj maturi polagati ispit iz materinskog jezika.

Nastavni programi doneseni su za izvođenje nastave češkog, mađarskog, srpskog i talijanskog jezika i književnosti, dok za nastavu ostalih manjinskih jezika zastupljenih u hrvatskim školama još uvijek nema službeno propisanih programa. U odlukama³³ o donošenju navedenih programa stoji da se oni primjenjuju od školske 2009./2010. godine. Time su riješene sve dotadašnje nejasnoće te je provođenje nastave iz svakog od navedenih predmeta na razini države izjednačeno, za razliku od dotadašnjeg stanja, gdje su u uporabi bili uglavnom donekle modificirani planovi i programi jezika i književnosti koji važe u matičnoj zemlji. Samim time otvorila se i mogućnost tiskanja udžbenika za potrebe nastave iz navedenih predmeta u Republici Hrvatskoj, što su neke manjinske skupine iskoristile i novim udžbenicima zamijenile dotad korištene udžbenike iz matice.

Prema Modelu B u osnovnim se školama obrazuju pripadnici mađarske i srpske manjine, a u srednjim školama pripadnici češke manjine.

Prema Modelu C u osnovnim se školama obrazuju pripadnici albanske, austrijske i njemačke, češke, hebrejske, mađarske, makedonske, poljske, rusinske i

---

³³ Usp. Nastavni programi jezika nacionalnih manjina za osnovne i srednje škole s nastavom na jeziku i pismu nacionalnih manjina. Nav. dj.

ukrajinske, ruske, slovačke, slovenske i srpske nacionalne manjine, a u srednjim školama pripadnici češke, srpske i talijanske nacionalne manjine.

Na pristup zbirka za nacionalne manjine i način nabave građe na manjinskim pismima i jezicima utječe i to za koji se model škole, u suradnji s roditeljima, odlučile te koji model provode u nastavi. Kada se promatra organizacija i upravljanje knjižničnim zbirka za nacionalne manjine u školskim knjižnicama, uz temeljna načela i kriterije valja istaknuti umješnost knjižničareva balansiranja između mnogih nepoznanica, poput naprimjer pronalaženja izvora građe u domicilnim zemljama, suočavanja s carinskim i sličnim odredbama, nepoznavanja manjinskog jezika i pisma i sl.

O stanju u školskim knjižnicama osnovnih i srednjih škola u kojima se nastava odvija na manjinskom jeziku i pismu nema mnogo izvora. U prethodnim su dijelovima ovoga rada spomenuti autori koji su proveli istraživanja, uglavnom manjeg opsega i usmjerena na jednu nacionalnu manjinu. Jedini pronađeni rad koji donosi podatke o zbirci građe za manjinsku učeničku i nastavničku populaciju odnosi se na škole u kojima se nastava odvija na češkom jeziku.³⁴ U tim su školama zbirke građe za manjinske skupine uglavnom zadovoljavajuće.

Prema nalazima A. Bačeković³⁵, u češkim se školama danas koristi značajan broj naslova dječjih časopisa i listova koje izdaje novinsko-izdavačka kuća Jednota, ali i oni koje škola nabavlja iz Češke. Škole u Daruvaru po pitanju distribucije građe na češkom jeziku ostvaruju dobru suradnju kako s gradskom knjižnicom tako i sa središnjom knjižnicom u Bjelovaru. U nekim školama djelatnici knjižnice ne služe se češkim jezikom, što ponekad predstavlja problem. V. Veber Malina utvrdila je da se građa u Osnovnoj školi Jana Amosa Komenskog u Daruvaru najčešće nabavlja donacijama iz matične zemlje te da škola nabavlja četiri časopisa na češkom jeziku, od čega se dva dopremaju iz Češke.³⁶ U Osnovnoj školi Josipa Ružičke u Končanici broj jedinica građe na češkom jeziku zadovoljava potrebe učenika i djelatnika, a građa se najčešće nabavlja vlastitom kupnjom, premda ima i donacija građana, kao i donacija češkog Ministarstva vanjskih poslova.³⁷ Problem u toj školi ne ogleda se u neadekvatnoj zbirci, već u postupnoj asimilaciji. Istraživanje koje je knjižničarka provela među češkim učenicima te škole pokazalo je da ih čak 84 % radije bira građu na hrvatskom nego na češkom jeziku.³⁸

Osnovna škola Negoslavci u Negoslavcima realizira nastavu na srpskom jeziku po modelu A. Knjižnični fond na srpskom jeziku, koji čini oko polovice fonda, uglavnom zadovoljava potrebe za lektirnim naslovima, kao i za građom za

---

³⁴ Bačeković, A. Nav. dj., str. 15.

³⁵ Usp. isto.

³⁶ Usp. Veber Malina, V. Nav. dj., str. 22.

³⁷ Usp. isto, str. 25.

³⁸ Usp. isto, str. 30.

slobodno čitanje, no velik je broj naslova zastario. Građa se povremeno nabavlja sredstvima škole, a manjim dijelom donacijama Generalnog konzulata Republike Srbije u Vukovaru, kao i povremenim donacijama mještana. Kao najveći problem ističe se nedostatak novčanih, posebno namjenskih, sredstava za nabavu građe te nemogućnost izravne nabave kupnjom u matičnoj zemlji. Stoga se kupnja građe za manjinske skupine obavlja preko dobavljača iz Osijeka. Od dječjih listova na srpskom jeziku u knjižnicu redovito pristižu Bijela pčela, koju u Rijeci izdaje SKD Prosvjeta, te Školarac i Školarica koji pristižu iz Republike Srbije. Knjižnica ne posjeduje ništa od stručnih i znanstveno-popularnih časopisa na srpskom jeziku, a fondu AV-građe također nedostaju srpski naslovi.³⁹

Iz istraživanja M. Roknić⁴⁰ saznaje se da talijanska manjina ima najrazvijeniji sustav za zadovoljavanje kulturnih i drugih potreba svojih članova. Građa se na talijanskom jeziku nabavlja uglavnom donacijama iz Italije, a zatim kupnjom i darovima. Mađari usko surađuju s knjižnicom u Pečuhu koja im pomaže donacijama knjiga i nabavom periodike. Slovaci svoje knjižnične fondove dopunjuju donacijama iz Republike Slovačke, i to posredstvom Matice slovačke. Rusini i Ukrajinci građu nabavljaju izravno u Ukrajini, a dijelom darovima i zamjenom. Slovenska manjina građu nabavlja najviše zamjenom, a ponešto i kupnjom. Nijemci i Austrijanci najviše se oslanjaju na darove Vlade Republike Austrije i Austrijskog kulturnog instituta u Zagrebu te doprinosima građana Osijeka. Građu na albanskom jeziku knjižnicama uglavnom daruju građani albanske nacionalnosti, a Zajednica Albanaca u Republici Hrvatskoj nešto građe nabavlja i preko Nacionalne knjižnice Republike Albanije. U školama u kojima se odvija nastava njegovanja albanskoga jezika i kulture koriste se udžbenici iz Albanije namijenjeni albanskoj dijaspori.⁴¹

Iz navedenih je radova razvidno da su područje školskog knjižničarstva i potencijali školskih knjižnica u pružanju potpore ostvarivanju prava manjinskih zajednica na jezik i pismo njihove zajednice samo dijelom istraženi, premda je nesumnjiva uloga školskih knjižnica u tim procesima. Osiguravajući zbirke građe na jeziku i pismu manjina, školska knjižnica kao važno komunikacijsko središte obraća se time ne samo učenicima određene manjinske zajednice već i učenicima pripadnicima većinske zajednice, koje nastoji upoznavati s jezicima i pismima, odnosno kulturom i tradicijom manjinskih zajednica s kojima su u multikulturalnom okruženju.

3. Istraživanje

Organiziranje i provedba istraživanja o nabavnim politikama hrvatskih knjižnica u školama koje realiziraju jedan od oblika obrazovanja za pripadnike nacionalnih manjina potaknuto je sviješću da do sada nije provedeno slično istraživanje

---

³⁹ Usp. Lazić, B. Nav. dj.

⁴⁰ Usp. Roknić, M. Nav. dj., str. 30–39.

⁴¹ Usp. Tatalović, S. Nav. dj.

te da se prikupljenim i obrađenim podacima omogućuje uvid u stanje i njihove razvojne mogućnosti. U istraživanju provedenom 2010. godine za potrebe diplomskog rada⁴² uočeni su određeni nedostaci, prije svega u odnosu na dostupnost građe na manjinskim jezicima i pismima, i to kako građe koja služi kao izravna potpora odgojno-obrazovnom radu učenika i djelatnika škole tako i one namijenjene kvalitetnom provođenju slobodnoga vremena. Autori ovog rada prepoznali su potrebu da se stručna, ali i šira, javnost upozna s tom problematikom te da se predlože moguća rješenja koja bi omogućila kvalitetniji rad školskih knjižnica u odnosu na obrazovanje i prava nacionalnih manjina, poglavito u odnosu na dostupnost građe na jezicima nacionalnih manjina, kulturne i obrazovne programe kojima se podržava kvalitetan suživot te unapređuje korištenje digitalnih izvora i usluga.

3.1. Metodologija

3.1.1. Pristup i predmet istraživanja

Polazna pretpostavka ovog istraživanja jest da hrvatske školske knjižnice nemaju kvalitetnu stručnu osnovu ni dostatnu podršku šire zajednice da bi snažnije sudjelovale u obrazovnim programima za pripadnike nacionalnih manjina.

Svrha istraživanja stoga je utvrditi stanje zbirke za pripadnike nacionalnih manjina u knjižnicama osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj u kojima se odvija nastava na jeziku i pismu nacionalnih manjina te predvidjeti načine rješavanja uočenih problema s obzirom na mogućnosti koje nude modeli obrazovanja nacionalnih manjina u pojedinim školama i nove tehnologije.

Ciljevi koji proizlaze iz tako postavljene svrhe jesu:

- istražiti zadovoljavaju li postojeće zbirke u navedenim školskim knjižnicama potrebe svojih korisnika, odnosno učenika pripadnika nacionalnih manjina, njihovih učitelja, nastavnika i stručnih suradnika
- istražiti na koji se način i uz koje poteškoće upravlja manjinskim zbirka-ma u školskim knjižnicama
- otkriti poteškoće u nabavi predmetne građe, kao i eventualne načine zaobilaska određenih prepreka i rješavanja problema u nedostatku predmetne građe ili njezinoj nabavi.

Predmet su istraživanja knjižnične zbirke na manjinskim jezicima u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj u kojima je organizirana nastava na jeziku/jezicima nacionalnih manjina. Podaci o predmetu istraživanja prikupljeni su od djelatnika predmetnih knjižnica koji neposredno upravljaju navedenim zbirka-ma: oni su izravno upoznati s eventualnim nedostacima i poteškoćama u upravljanju, pa su stoga njihova saznanja, stavovi i mišljenja relevantni za ovo istraživanje.

---

⁴² Lazić, B. Nav. dj.

Navedeni zadaci zahtijevali su i različite istraživačke metode i analitičke vještine koje proizlaze iz poznavanja predmeta istraživanja s teorijskog i praktičnog motrišta.

3.1.2. Istraživana populacija

Istraživanu populaciju čine sve škole, odnosno školske knjižnice u Republici Hrvatskoj u sastavu osnovnih i srednjih škola u kojima se nastava na manjinskom jeziku i pismu odvija po jednom od prihvaćenih modela (A, B ili C). Kako je broj predmetnih knjižnica relativno malen u odnosu na ukupan broj knjižnica u sastavu osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj, nije bilo potrebno izdvajati reprezentativni uzorak, već su istraživanu populaciju činile sve predmetne knjižnice. Prema podacima dobivenim od Ministarstva znanosti i obrazovanja (MZO)⁴³, kao i podacima dobivenim usmenim priopćenjima, pretraživanjem drugih izvora informacija i kontaktom elektroničkom poštom s voditeljima županijskih matičnih službi za osnovnoškolske i srednjoškolske knjižnice⁴⁴, u Republici Hrvatskoj u školskoj je godini 2015./2016. bilo ukupno 159 školskih ustanova relevantnih za istraživanje, raspoređenih u 18 županija i Gradu Zagrebu. Nijedna relevantna škola ne nalazi se na području Zagrebačke i Dubrovačko-neretvanske županije. U školama koje čine istraživanu populaciju nastava se realizira na ukupno 13 jezika pripadnika nacionalnih manjina.

Potrebno je naglasiti da su pregledom popisa škola u kojima se realizira nastava na jeziku i pismu nacionalnih manjina koji je dobiven od MZO-a utvrđene određene manjkavosti.⁴⁵ Sve nedosljednosti uspješno su eliminirane, a popis je ažuriran i usklađen sa stvarnim stanjem.

3.1.3. Instrument

Osnovni instrument primijenjen u ovome istraživanju jest *online* anketni upitnik⁴⁶ koji je poslužio za prikupljanje podataka i stavova ispitanika, što ga čini kombinacijom odgovora na pitanja i iznošenja mišljenja, odnosno stavova. Upitnik je izrađen pomoću *Googleova* alata za izradu upitnika te proslijeđen ispitanicima. Iako su svjesni određenih nedostataka takva načina prikupljanja podataka⁴⁷,

---

⁴³ Zidar Bogadi, N. Nav. dj.

⁴⁴ S ciljem što potpunije i što preciznije provedbe istraživanja, utvrđivanje stvarnog stanja na opisani način bilo je neophodno.

⁴⁵ Naprimjer na popisu su se našle škole u kojima nastava na manjinskom jeziku i pismu nikada nije bila organizirana, a nedostajale su neke škole u kojima se takva nastava ipak provodi, pa je bilo nužno usporediti podatke.

⁴⁶ Upitnik je dostupan na mrežnoj adresi <https://goo.gl/forms/jW60G0AFGgzEiqpN2> [citirano: 2017-10-24].

⁴⁷ Npr. mogućnost višestrukoga ispunjavanja upitnika od strane istog ispitanika, zamora ispitanika uslijed velikoga broja traženih podataka i slično.

autori istraživanja odabrali su *online* upitnik zbog ekonomičnosti postupka, ali i olakšanog pristupa podacima radi daljnje obrade.⁴⁸

Postavljeni su ciljevi istraživanja zahtijevali da se pitanja u upitniku oblikuju tako da omoguće prikupljanje i analizu podataka o:

- jezičnim kompetencijama za upravljanje manjinskim zbirkama kod djelatnika predmetnih knjižnica
- načinima smještaja građe na manjinskom jeziku
- stanju lektirnih naslova i naslova stručne literature, zbirke za rekreativno čitanje, broja naslova stručne i dječje periodike na manjinskom jeziku te broja jedinica multimedijske građe
- stanju zbirke namijenjenih nastavnicima koji su uključeni u nastavu na manjinskom jeziku
- uvjetima nabave građe te eventualnim preprekama u nabavi građe na manjinskom jeziku
- uvjetima priljeva i iznosima financijskih izvora kojima školske knjižnice raspolažu za nabavu građe na manjinskom jeziku kupnjom
- načinima komuniciranja s dobavljačima preko kojih obavljaju nabavu
- mišljenjima i stavovima ispitanika vezano uz mogućnosti za poboljšanje nabave građe na manjinskom jeziku i pismu
- mišljenjima i stavovima ispitanika vezano uz moguća uočena poboljšanja stanja po pitanju nabave predmetne građe u odnosu na geopolitičke promjene unazad pet godina
- otežavajućim okolnostima i načinima na koje ispitanici vide moguće pristupe rješavanju uočenih problema.

Upitnik sadrži ukupno 23 pitanja, od čega su 22 pitanja zatvorenog tipa, a samo je posljednje otvorenoga tipa. Strukturiran je u šest odjeljaka. Prvi je odjeljak sadržavao naziv istraživanja, pojašnjenje cilja upitnika i samog istraživanja, podatke o voditeljima istraživanja, načinu obavještavanja sudionika istraživanja o rezultatima, kontakt-podatke u slučaju potrebe za dodatnim pojašnjenjima te napomenu o rodnoj ravnopravnosti po pitanju izraza korištenih u upitniku. Drugi je odjeljak bio predviđen za opće podatke o ispitanicima, odnosno školama koje sudjeluju u istraživanju (naziv škole, mjesto u kojem se škola nalazi, manjinski/e jezik/e i model/e obrazovanja koji se provode u školi, uz podsjećanje na to što koji model obrazovanja predstavlja).⁴⁹

---

⁴⁸ Prilikom obrade podataka uključen je dodatni oprez i po potrebi uklonjen višak popunjenih upitnika, uz prethodnu konzultaciju s ispitanicima kod kojih se situacija pokazala spornom.

⁴⁹ Uz navedeni popis jezika i modela zastupljenih u predmetnim školama, prema podacima MZO-a, ispitanicima je ostavljena i mogućnost dodavanja odgovora koji eventualno nije naveden na popisu.

Treći se odjeljak odnosio na stanje fonda i zbirki u predmetnim knjižnicama, fizički smještaj građe te jezične kompetencije djelatnika knjižnica. Četvrti odjeljak odnosio se na nabavu građe putem donacija, a svrha mu je bila otkriti nabavljaju li predmetne knjižnice pojedine vrste građa putem donacija te na koji način donacije pristižu. Peti je odjeljak nastojao otkriti nabavljaju li predmetne knjižnice pojedine vrste građe putem kupnje, iz kojih izvora financiraju kupnju, koliko sredstava na godišnjoj razini izdvajaju u tu svrhu te putem kojih dobavljača pribavljaju građu. Pitanjima u posljednjem odjeljku nastojalo se prikupiti podatke o mogućnostima poboljšavanja postojećeg stanja, polazeći od otkrivanja prepreka s kojima se ispitanici susreću, razine suradnje s različitim vladinim i nevladinim tijelima i pravnim osobama te prikupljanja zapažanja o eventualnim promjenama unatrag pet godina i u odnosu na geopolitičke promjene koje su nastupile u navedenom razdoblju. Naposljetku, nastojalo se otkriti imaju li ispitanici pristup elektroničkim zbirkama građe na manjinskom jeziku i pismu te im se ostavila mogućnost iskazivanja vlastitih vizija vezano uz dostupnost i unapređenje rada sa zbirkama na manjinskim jezicima.

Istraživanje je provedeno tijekom listopada 2016. godine, kada je svim ispitanicima dostavljena poveznica na upitnik.⁵⁰

Predviđena je i mogućnost da svi ispitanici nisu informatički i informacijski pismeni i/ili da nedovoljno poznaju sustav odgoja i obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina, što je moglo predstavljati prepreku prilikom pristupanja i popunjavanja upitnika. Stoga su u preambuli upitnika dodatno pojašnjeni pojmovi specifični za obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina. Oblikom upitnika nastojalo se pridonijeti njegovoj jednostavnosti i općoj pristupačnosti.

3.2. Rezultati istraživanja

Od 159 osnovnih i srednjih škola koje su činile istraživanu populaciju, popunjavanju upitnika pristupilo je ukupno njih 114, što predstavlja približno 72 % istraživane populacije.⁵¹ O razlozima nesudjelovanja preostalih 45 škola nema saznanja.

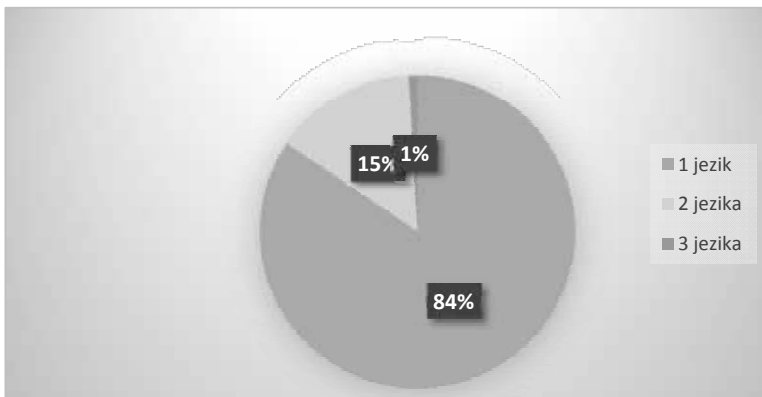
U trenutku provedbe istraživanja u Republici Hrvatskoj bilo je ukupno 14 nacionalnih manjina zastupljenih u sustavu odgoja i obrazovanja na manjinskom jeziku i pismu. Popunjavanju upitnika nisu pristupili ispitanici iz škola s nastavom na poljskom i hebrejskom jeziku (obje uključene u nastavu po modelu C).

---

⁵⁰ Iako su posljednja dva upitnika popunjena netom po isteku roka za provedbu istraživanja, autori su odlučili prihvatiti i navedene odgovore jer su podatke koje su u njima ispitanici ostavili smatrali važnima, a do kašnjenja je došlo iz opravdanih razloga.

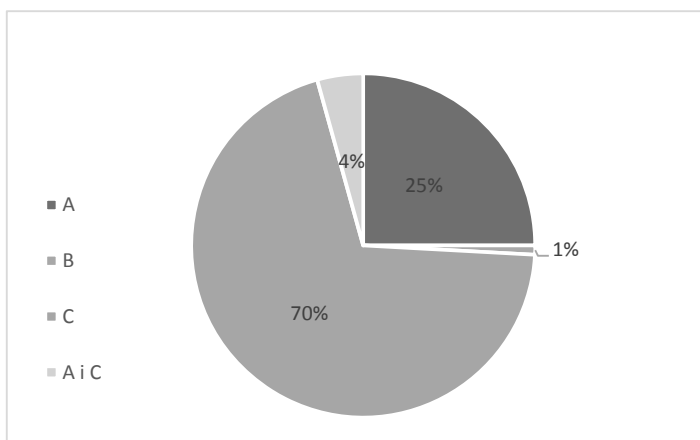
⁵¹ Prikupljeno je ukupno 116 popunjenih upitnika jer dvije školske ustanove imaju posebno organizirane zbirke na manjinskim jezicima u područnim školama koje nisu dio fonda školske knjižnice u matičnoj školi. Stoga su i njihovi odgovori prihvaćeni kao značajni, poglavito jer se razlikuju od onih u matičnim školama, pa se u prikazu rezultata govori o ukupno 116 ispitanika.

Većina ispitanika, njih 76 %, iz osnovnoškolskih je knjižnica, 23 % ih je u srednjim školama, a jedan radi u sastavu osnovnoškolskog i srednjoškolskog centra.⁵²

Slika 1. Broj zastupljenih manjinskih jezika u školama

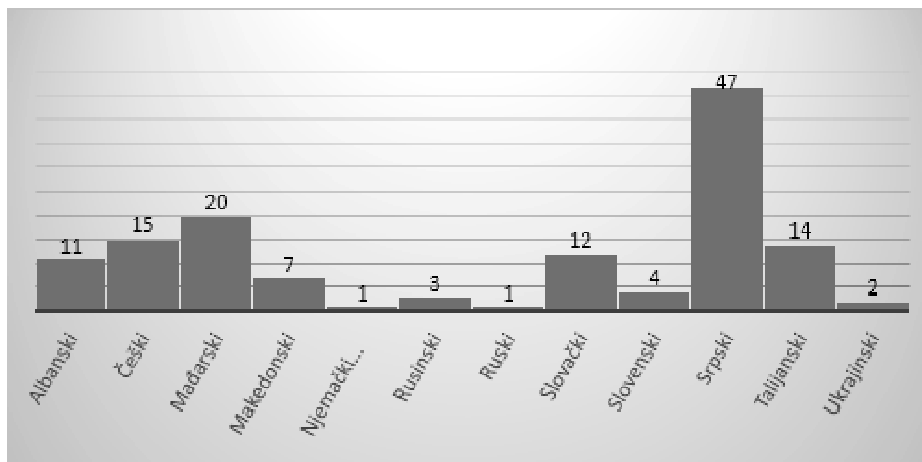
Na slici 1 vidljivo je kako se u školama 84 % ispitanika nastava provodi samo na jednom manjinskom jeziku, u školama 15 % ispitanika na dva, a tek u 1 % škola na tri jezika. Od jezika prisutnih u istraživanju, na četiri jezika nastava se realizira po modelu A (češki, mađarski, srpski i talijanski), na jednom po modelu B (srpski), a na 12 nastava po modelu C (albanski, češki, mađarski, makedonski, rusinski, ruski, slovački, slovenski, srpski, talijanski, ukrajinski i njemački – austrijska i njemačka nacionalna manjina). Razvidno je da se jedino nastava na srpskom jeziku realizira po sva tri modela.

Slika 2. Zastupljenost obrazovnih modela

⁵² Prosvjetno-kulturni centar Mađara u Republici Hrvatskoj u Osijeku.

Kako slika 2 pokazuje, obrazovanje isključivo po modelu A navelo je 25 % ispitanika, po modelu B jedan, po modelu C njih 70 %, dok ih je 4 % navelo zastupljenost modela A i C.

Slika 3. Zastupljenost manjinskih jezika na kojima se izvodi nastava

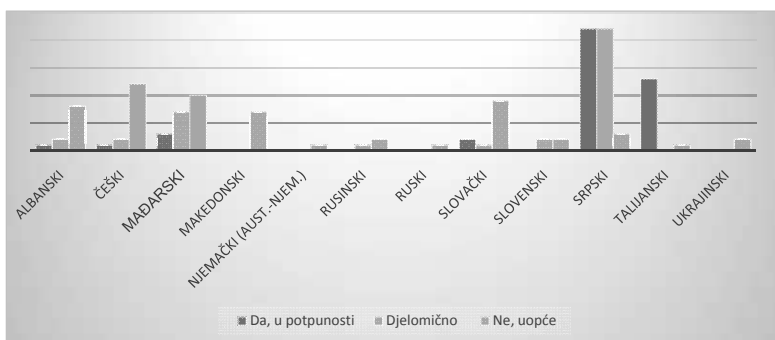
Što se tiče zastupljenosti pojedinog manjinskog jezika, iz slike 3 je razvidno da su srpski, mađarski, češki, talijanski, slovački i albanski zastupljeni u više od 10 ispitanih škola.

3.3. Analiza prikupljenih podataka

Prilikom analize rezultata izdvojene su tri relevantne kategorije odgovora: 1. odgovori svih ispitanika općenito; 2. odgovori ispitanika u odnosu na jezik na kojem se realizira nastava za pripadnike manjina; 3. odgovori ispitanika u odnosu na model obrazovanja.

3.3.1. Poznavanje manjinskog jezika i pisma

Manjinskim se jezikom u potpunosti služi 35 % knjižničara, djelomično se služi njih 23 %, a njime se uopće ne služi njih 42 %.

Slika 4. Poznavanje manjinskog jezika i pisma – prema jezicima obrazovanja

Slika 4 pokazuje kako knjižničari u potpunosti manjinski jezik poznaju najviše u školama koje realiziraju nastavu na talijanskom jeziku, iza čega slijedi srpski, gdje jednak broj ispitanika jezik poznaje u potpunosti ili djelomično; u ostalim jezičnim skupinama većina knjižničara uopće se ne služi manjinskim jezikom i pismom. U odnosu na modele obrazovanja distribucijom odgovora ispitanika, uočava se da je najviši postotak⁵³ nepoznavanja jezika zastupljen kod modela C (57 %), djelomično poznavanje bilježi se kod modela B i C (1 % i 31 %), a u potpunosti kod modela A (88 %).

3.3.2. Opskrbljenost građom na manjinskom jeziku i pismu prema vrsti literature

Građa na manjinskom jeziku i pismu u 54 % knjižnica fizički je odvojena od fonda na hrvatskom jeziku. Istraživanje nije pokazalo tipična odstupanja po pitanju smještaja građe u odnosu na jezik realizacije nastave, ali je prisutnost razdvojene građe izraženija u modelu A u odnosu na ostale modele.

U tablici 1 razvidna je razina zadovoljstva ispitanika u odnosu na opskrbljenost knjižničnih zbirki na manjinskom jeziku lektirou i stručnom literaturom.

Tablica 1. Opskrbljenost građom na manjinskom jeziku prema vrsti literature

	Da, u potpunosti	Uglavnom zadovoljava	Uglavnom ne zadovoljava	Ne zadovoljava uopće
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Lektirni fond	3 (2,6)	31 (26,7)	27 (23,3)	55 (47,4)
Stručna literatura	1 (0,9)	22 (18,9)	33 (28,5)	60 (51,7)

⁵³ Navedeni se postoci odnose na udio u ukupnom broju ispitanika unutar jednoga modela obrazovanja.

Istraživanje pokazuje i da je u svega dvije jezične skupine po pitanju lektirnih naslova zabilježen odgovor *Da, u potpunosti* (srpski i talijanski jezik), dok je odgovor *Ne zadovoljava uopće* prisutan kod svih jezičnih skupina, a dominira kod njih osam. Kod srpskog jezika najviše je zastupljen odgovor *Uglavnom zadovoljava* (16). U školama s modelima A i B većina je ispitanika uglavnom zadovoljna opskrbljenošću lektirnog fonda i stručne literature, dok u modelu C većina ispitanika uopće nije zadovoljna njihovom opskrbljenošću. Kod deset jezičnih skupina ispitanici su se najčešće izjašnjavali kako postojeći fond stručne literature uopće ne zadovoljava potrebe korisnika.

Tablica 2. Zadovoljstvo opskrbljenošću građom za rekreativno čitanje i periodikom

	Da, u potpunosti	Da, ali vrlo malo	Ne
	N (%)	N (%)	N (%)
Rekreativno čitanje – učenici	25 (21,6)	41 (35,3)	50 (43,1)
Rekreativno čitanje – učitelji	14 (12)	38 (32,8)	64 (55,2)
Periodika	12 (10,4)	41 (35,3)	63 (54,3)

Iz tablice 2 vidljiva je razina zadovoljstva ispitanika u odnosu na opskrbljenost knjižničnih zbirki na manjinskom jeziku građom za rekreativno čitanje i periodikom. Samo je kod talijanskog jezika po pitanju građe za rekreativno čitanje za učenike opcija *Da, u potpunosti* dominantna unutar navedene jezične skupine. U najviše jezičnih skupina, njih šest, dominira odgovor *Ne*. Većina ispitanika iz škola s nastavom po modelima A i B navodi kako uglavnom imaju ponešto građe za rekreativno čitanje za učenike, dok većini ista građa za nastavnike nedostaje. U ispitanika s nastavom po modelu C građe za rekreativno čitanje u velikoj mjeri nema. S obzirom na periodiku, zamjetno je da je opcija *Da, ali vrlo malo* prisutna u devet jezičnih skupina, ali opcija *Ne* dominira u njih osam. Podjednak je udio onih ispitanika koji u modelima A i B imaju, odnosno nemaju periodike na manjinskom jeziku, dok kod ispitanika u modelu C takva građa uglavnom nedostaje.

3.3.3. Nabava građe na manjinskom jeziku i pismu

Zanimljivo je promotriti i distribuciju podataka o nabavi građe putem donacija kao najčešćeg načina popunjavanja knjižničnog fonda naslovima na manjinskom jeziku i pismu (tablica 3).

Tablica 3. Izvori nabave građe putem donacija u odnosu na vrstu literature

		Lektirni fond	Stručna literatura	Rekreativno čitanje	Periodika	Multi-medija
Manjinske udruge i/ili vijeća nacionalnih manjina u RH	N (%)	43 (22,8)	28 (17,1)	37 (21,2)	38 (27,3)	17 (12,4)
Jedinice lokalne i/ili regionalne samouprave	N (%)	14 (7,4)	11 (6,7)	9 (5,1)	10 (7,2)	4 (2,9)
Veleposlanstva i/ili konzulati matičnih država u RH	N (%)	13 (6,9)	7 (4,3)	9 (5,1)	4 (2,9)	4 (2,9)
Središnje knjižnice za nacionalne manjine u RH	N (%)	1 (0,5)	1 (0,6)	1 (0,6)	0	0
NSK	N (%)	0	0	0	0	0
Matične države manjina	N (%)	26 (13,8)	21 (12,8)	24 (13,7)	8 (5,8)	13 (9,5)
Građani i/ili učenici	N (%)	27 (14,3)	17 (10,4)	32 (18,3)	5 (3,6)	4 (2,9)
Druge škole i/ili razmjena s njima	N (%)	7 (3,7)	7 (4,3)	6 (3,4)	2 (1,4)	2 (1,5)
Ne nabavljaju se donacijama	N (%)	33 (17,4)	47 (28,6)	33 (18,9)	42 (30,2)	60 (43,8)
Drugo	N (%)	25 (13,2)	25 (15,2)	24 (13,7)	30 (21,6)	33 (24,1)

Kod dijela ispitanika zamijećeno je izjašnjavanje o nedovoljnom poznavanju područja ili je izraženo nepostojanje interesa za upravljanje predmetnom građom.⁵⁴ Zanimljiv je i podatak da Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK) ne

⁵⁴ Zanimljivo je da je određeni postotak ispitanika odabrao opciju *Drugo* i dopisao odgovor. Njihovom analizom utvrđeno je da ih se većina može podvesti pod neku od prethodno ponuđenih

daruje nijednu od navedenih vrsta građe, ali i podatak da od svih središnjih knjižnica za nacionalne manjine u darivanju građe sudjeluje samo Središnja knjižnica slovačke nacionalne manjine (jednoj školi s nastavom njegovanja slovačkog jezika i kulture – model C).

U odnosu na nabavu lektirne građe donacijama, nisu primijećene značajne razlike u kontekstu jezika na kojemu se izvodi nastava za pripadnike manjina. Slično je i s donacijom stručne literature, iako je uočljivo da se kod pet jezičnih skupina ističe odabir opcije *Ne nabavljaju se uopće donacijama*. Kad se govori o nabavi građe za rekreativno čitanje, samo u slučaju skupine škola s nastavom na srpskom jeziku dominira opcija *Donacijama manjinskih udruga i/ili vijeća nacionalnih manjina*, dok su kod ostalih ispitanika unutar iste jezične skupine sve opcije podjednako zastupljene, s minimalnim odstupanjima od navedenog. Kod pet jezičnih skupina po pitanju nabave periodike dominira odabir iste opcije kao i kod donacije stručne literature, a disperzija biranih opcija opet je najveća kod srpskog jezika. Slično je i s disperzijom odgovora u kontekstu multimedijalne građe, dok je u ovom slučaju najčešće birana opcija *Drugo*. Ističe se i podatak koji navodi da se škole s nastavom na mađarskom jeziku po modelu A literaturom najviše opskrbljuju donacijama iz matične države, ali i različitim projektima matične države u kojima sudjeluju.

U školama s nastavom po modelu A lektiru i časopise najčešće daruju manjinske udruge i/ili vijeća nacionalnih manjina, stručna literatura najčešće pristiže donacijama iz matične države, građu za čitanje u slobodno vrijeme najčešće daruju građani i/ili učenici, dok se multimedijaska građa najčešće uopće ne nabavlja donacijama. U školama s nastavom po modelu B situacija je različita u odnosu na prethodno opisanu tek kod stručne literature i multimedijске građe koje se ne nabavljaju donacijama. U modelu C najčešći je odgovor u svim kategorijama *Ne nabavlja se uopće donacijama*.

3.3.4. *Financijski aspekt upravljanja zbirkama građe u školama s nastavom na manjinskom jeziku i pismu*

Najčešći odgovor ispitanika na pitanje o porijeklu financijskih sredstava namijenjenih nabavi predmetne građe putem kupnje jest da se sredstva za kupnju građe uopće ne osiguravaju, što je navelo 56 % ispitanika, a 16 % onih koji građu ipak kupuju to čine sredstvima izdvojenim iz proračuna škole. Ostali načini osiguravanja sredstava za kupnju razvidni su iz slike br. 5.

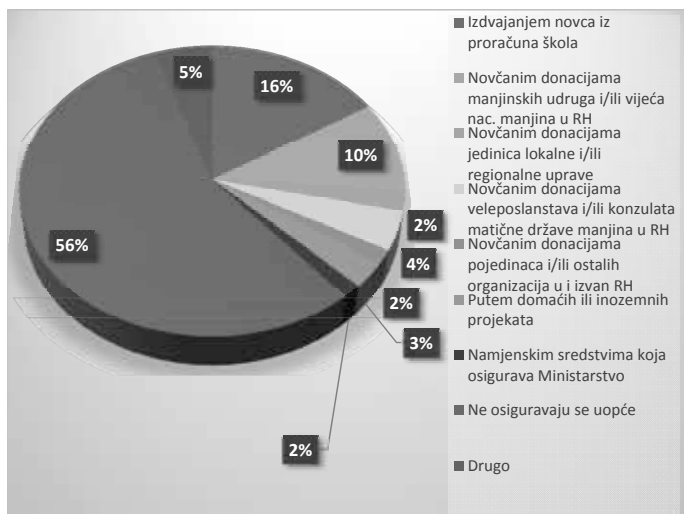
Kad se financijska sredstva dovedu u vezu s jezikom realizacije nastave, gotovo sve su jezične skupine najčešće birale opciju *Ne osiguravaju se uopće*. U čak devet jezičnih skupina prisutan je odabir opcije *Novčanim donacijama manjinskih*

---

opcija ili su izvan konteksta istraživanog problema. Navedena je pojava uočena i kod svih drugih pitanja koja sadrže opciju *Drugo*.

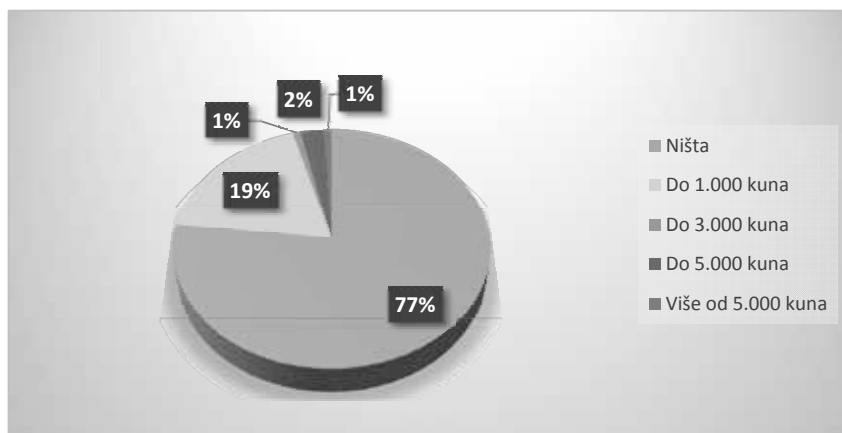

udruga i/ili vijeća nacionalnih manjina u RH, premda s nevelikom frekvencijom. U modelu A ispitanici su najčešće birali opcije *Izdvajanjem novca iz proračuna škola* i *Ne osiguravaju se uopće*, a u modelu B evidentiran je iskaz *Ne osiguravaju se uopće*, koji uvjerljivo prednjači i u modelu C.

Slika 5. Osiguravanje novčanih sredstava za kupnju građe na manjinskom jeziku i pismu

Zanimljiv je podatak o iznosima koji se usmjeruju na kupnju jer ukazuje na to da čak 77 % ispitanika tvrdi da se u proteklih pet godina nisu izdvajala sredstva za kupnju (slika 6).

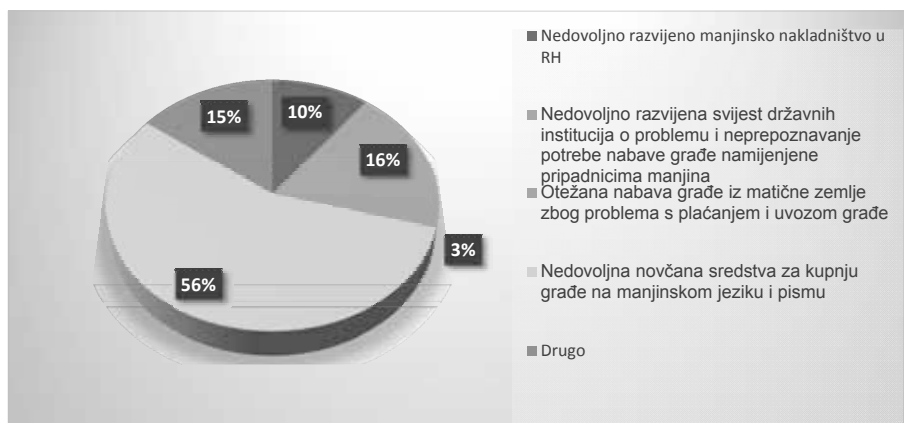
Slika 6. Iznos sredstava utrošenih za kupnju građe

Kod svih je jezičnih skupina osim talijanske uvjerljivo najveći broj ispitanika birao opciju *Ništa*. Poneke škole s nastavom na srpskom jeziku izdvajaju do 1.000 kuna godišnje. U modelu A podjednaku frekvenciju odabira imaju opcije *Do 1.000 kuna* i *Ništa*, a u modelu B evidentiran je iskaz *Ništa*, koji uvjerljivo dominira i u modelu C.

Kad se promotre pokazatelji o dobavljačima od kojih se kupuje građa, razvidno je da su najzastupljeniji dobavljači unutar Republike Hrvatske (13 %), a slijede ih dobavljači iz matične države manjinske populacije (9 %). Jedino su škole s nastavom na srpskom i talijanskom jeziku (model A) potvrdile da građu nabavljaju i od domaćih i od stranih dobavljača. U modelu A ispitanici su jednakim brojem odgovora birali prve tri opcije, a u modelu B evidentiran je iskaz *Građa se uopće ne nabavlja kupnjom*, koji dominira i u modelu C.

3.3.5. Stav ispitanika o preprekama u nabavi predmetne građe

Iskazi ispitanika o preprekama koje negativno utječu na nabavu građe upućuju na to da je najveća prepreka nedostatak novčanih sredstava za kupnju građe (56 %). Na slici br. 7 vidljivi su postoci koji iskazuju stavove vezane uz druge uočene prepreke.

Slika 7. Prepreke u nabavi građe na manjinskom jeziku i pismu

Među dopisanim se odgovorima izdvaja odgovor ispitanika koji navodi kako se radi o obostranoj nezainteresiranosti (i knjižničara i korisnika). U devet jezičnih skupina najveću frekvenciju odabira ima opcija *Nedovoljna novčana sredstva za kupnju građe na manjinskom jeziku i pismu*. Nadalje, 8 % ispitanika smatra da je važna prepreka u upravljanju zbirkama to što je građa pohranjena u kabinetu predmetnog učitelja, a ne u knjižnici. U devet jezičnih skupina najveći broj ispitanika prepreku uspješnom upravljanju zbirkama građe na manjinskim jezicima vidi u nedovoljno razvijenoj svijesti državnih institucija o potrebi sustavne izgradnje

takvih zbirki, a navedeni problem kao najveći ističu i ispitanici u školama s nastavom po sva tri modela obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina.

3.3.6. Prijedlozi za moguća poboljšanja i zapažanja u odnosu na zatečeno stanje

Kada je riječ o mogućnostima za poboljšanje opisanog stanja, najviše ispitanika oslanja se na veće novčane poticaje iz MZO-a ili koje druge državne institucije (60 %). Drugi pak drže da je nužna snažnija suradnja s manjinskim udrugama i vijećima nacionalnih manjina (16 %). Jedna od opcija za unapređenje stanja jest u poticanju drugih nakladnika da objavljuju djela na manjinskim jezicima (9 %). Zanimljivo je da ispitanici (4 %) ukazuju i na potrebu osnivanja novih ili razvoj postojećih manjinskih nakladničkih kuća u Republici Hrvatskoj ili na pojednostavljivanje procedura kupnje iz inozemstva (3 %).

Relativno visok postotak pozitivnih odgovora (*Da, u potpunosti i Djelomično* – ukupno 67 %) uočen je uz ocjenu stupnja zadovoljstva suradnjom s manjinskim institucijama, pa ne iznenađuje to što ispitanici upravo u jačanju te suradnje vide potencijale za poboljšavanje nabavne politike svoje knjižnice. To je i najčešće birana opcija u modelu A; u modelu B evidentiran je iskaz *Jačom suradnjom s manjinskim udrugama i vijećima nacionalnih manjina*; u modelu C uvjerljivo prednjači ista opcija kao i u modelu A, dok ispitanici kao sljedeće rješenje uglavnom vide jaču suradnju s manjinskim nevladinim organizacijama.

Da je građu na manjinskom jeziku i pismu teže nabaviti u odnosu na građu na hrvatskom jeziku, tvrdi 78 % ispitanika. Kod svih ispitanika dominira odgovor *Da*, kao i kod sva tri modela obrazovanja.

Zanimljiv je i podatak o ocjeni nabave predmetne građe u proteklih pet godina: čak 67 % ispitanika iskazalo je nedostatnu upoznatost s problematikom, njih 29 % smatra da do pomaka nije došlo, a 4 % smatra da je ipak bilo pomaka. Tek kod tri jezične skupine evidentiran je iskaz *Da* (albanski, srpski, talijanski), dok kod ostalih dominira iskaz *Nisam siguran*, kao i s obzirom na model obrazovanja.

Zanimalo nas je vide li ispitanici izravan utjecaj pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji na poboljšavanje upravljanja zbirakama građe na manjinskim jezicima: 5 % ispitanika smatra da je do poboljšanja došlo, 39 % ne vidi poboljšanja, a 56 % nije sigurno. Ispitanici iz devet jezičnih skupina u najvećoj su mjeri birali odgovor *Nisam siguran*, a isti dominira i u modelima B i C, dok su ispitanici u modelu A uvjerljivo najviše birali odgovor *Ne*.

Naposljetku, zanimljiv je podatak da svega 9 % ispitanika ima pristup elektroničkim zbirakama građe na manjinskom jeziku, 31 % izjavljuje da nema pristup, a 60 % ispitanika nije upoznato s njihovim postojanjem. Ispitanici iz gotovo svih jezičnih skupina u najvećoj su mjeri naveli da ne znaju za takve zbirke, što je sukladno i iskazu u modelu B, ali i najčešćim odgovorima u modelu C. U modelu A ispitanici su najviše birali odgovor *Ne*.

Posljednje pitanje u upitniku omogućilo je ispitanicima ponudu konkretnih prijedloga ili mišljenja o načinima olakšavanja nabave predmetne građe. Ukupno 65 ispitanika (56 %) ostavilo je svoje odgovore, od kojih su mnogi sličnoga sadržaja. U modelu A velika većina ispitanika nije ostavila komentar, kao i jedan ispitanik iz modela B, dok je u modelu C više onih koji su ostavili svoj prijedlog ili komentar.

3.4. Rasprava i zaključci o dobivenim rezultatima

Iako je Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturne zajednice⁵⁵ propisano da bi se knjižničar morao služiti jezikom i pismom korisnika s multikulturnim podrijetlom, u nas ne postoji zakonska osnova koja to strogo propisuje. Istraživanjem je tako utvrđeno da se tek 1/3 ispitanika u potpunosti služi jezikom i pismom korisnika kojima materinski jezik nije hrvatski, a njihov zbroj sa zbrojem ispitanika koji se manjinskim jezikom služe djelomično jedva prelazi polovicu ukupne istraživane populacije. Smatra se da je bar poznavanje osnova jezika i pisma korisnika nužno ne samo glede neometane komunikacije već i glede lakšeg informacijskog pristupa korisniku, ali i komunikacije u svrhu nabave predmetne građe. Najveći broj onih koji se u određenoj mjeri služe manjinskim jezikom radi u školama s nastavom po modelu A, posebice u onima s nastavom na srpskom jeziku, dok je u školama s nastavom po modelu C rezultat obrnut. S obzirom na činjenicu da se škole s nastavom po modelu A uglavnom nalaze u sredinama u kojima se jezik manjine govori i kao jezik sredine, u odnosu na škole s modelom C u čijim su sredinama pripadnici manjine u pravilu u manjem udjelu u odnosu na ukupno stanovništvo, zaključuje se kako je i veća vjerojatnost nepoznavanja manjinskoga jezika i pisma od strane stručnog suradnika knjižničara u školama s modelom C, što je istraživanjem i utvrđeno.

Rezultat ispitivanja o fizičkom smještaju građe smatra se očekivanim – u knjižnicama iz kojih dolazi većina ispitanika građa je izdvojena iz fonda na hrvatskom jeziku, što je posebice zastupljeno u modelu A, odnosno u slučajevima kada se radi o većem broju korisnika.

Iako Standard za školske knjižnice⁵⁶ predviđa i propisuje nabavu građe za pripadnike nacionalnih manjina, u praksi je, kako je ovo istraživanje pokazalo, gotovo neznatan broj ispitanika koji smatraju da količina lektire u potpunosti zadovoljava potrebe manjinskih korisnika, dok je više od 2/3 onih koji potrebe korisnika uglavnom ili uopće ne mogu zadovoljiti. Situacija je nešto bolja samo kod škola s nastavom na srpskom i talijanskom jeziku, u modelu A. Sa stručnom literaturom u učiteljskom fondu situacija je još lošija, dok je građa za rekreativno čitanje korisnicima ipak nešto dostupnija. Posljednje se objašnjava činjenicom da donaci-

---

⁵⁵ Usp. IFLA. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturne zajednice; s IFLA-inim Manifestom za multikulturnu knjižnicu. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 34.

⁵⁶ Usp. Standard za školske knjižnice. Nav. dj.

jama u velikoj mjeri pristiže građa koja se ne može iskoristiti za potrebe redovite nastave, pa se takvu građu u praksi uglavnom smješta među građu namijenjenu čitanju u slobodno vrijeme (više od polovice ispitanika, u čemu ponovo prednjače škole s nastavom na talijanskom i srpskom jeziku, kao i one s modelom A, ima takvu građu). S periodikom je situacija nešto nepovoljnija u odnosu na prethodne kategorije, a više od polovice ispitanika uopće ju nema.

Istraživanjem je potvrđena i pojava iz prakse koja kaže da su donacije najčešći način nabave knjižnične građe. Svih pet kategorija građe koje su obuhvaćene ovim istraživanjem u najvećoj mjeri nabavlja se donacijama manjinskih nevladinih organizacija u Republici Hrvatskoj. Na taj je način potvrđena najčešća uloga tih organizacija – očuvanje kulturnog identiteta pripadnika nacionalnih manjina – a potrebu škola za time prepoznaju i udruge. Matična država dijeli drugo mjesto s građanima i učenicima – obje kategorije donatora podjednako su zastupljene u opsegu donirane građe, s tim da je kod obiju manji udio donirane periodike i multimedijalne građe u odnosu na ostale vrste. Iako je ta mjera nepopularna zbog sadržajne i fizičke kvalitete donirane građe, uslijed nemogućnosti izravne kupnje knjižničari su često primorani pribjeći potrazi za građom među učenicima i građanima, a situacija je slična i s udrugama ili pojedincima iz matične države, koji su ipak u mogućnosti na različite načine osigurati donaciju kvalitetne i korisne građe. Diplomatsko-konzularna predstavništva i jedinice lokalne uprave ipak ne prepoznaju u dovoljnoj mjeri problem i neodgovarajuće stanje. No pohvalno je to što određeni broj ispitanika građu pribavlja donacijama drugih škola ili razmjenom s njima. Glede jezika na kojem se realizira nastava za pripadnike manjina, raspršenost odabira pojedinih ponuđenih opcija kod svih je jezičnih skupina podjednaka, osim što se kod srpskog jezika vidljivo ističu donacije udruga, što se može opravdati brojnošću korisnika. Po pitanju modela obrazovanja, škole s modelom A i B primaju daleko više donacija u odnosu na škole s modelom C, u koje donacije najčešće uopće ne pristižu.

Građa se rijetko nabavlja kupnjom – više od polovice ispitanika tvrdi da ne postoji takva nabava, a među onima koji ponešto kupuju sredstva se najčešće izdvajaju iz proračuna škole, dok su donacije finansijskih sredstava školama vrlo rijetke. U svim jezičnim skupinama utvrđeno je da se građa najčešće ne kupuje, a škole s modelom A tek neznatno češće izdvajaju svoj novac za kupnju u odnosu na druge izvore financiranja i u odnosu na preostala dva modela u kojima se građa gotovo isključivo ne kupuje. Od svih ispitanika tek četvrtina izdvaja novac za kupovinu građe, a najveći dio onih koji kupuju građu ne troši više od 1.000,00 kuna godišnje. Od onih koji kupuju građu najviše je škola s nastavom na srpskom jeziku, model A. Dobrom suradnjom s matičnom zemljom i uz njezinu kvalitetnu skrb, talijanska manjina uspijeva namaknuti dodatna sredstva za nabavu, pa su škole s nastavom na talijanskom jeziku jedine koje izdvajaju i više od 1.000,00 kuna godišnje. Među ispitanicima koji kupuju građu kupnja se najčešće obavlja

preko domaćih dobavljača, dok talijanske škole građu na talijanskom jeziku najčešće kupuju od dobavljača iz Italije.

Najveća su dakle prepreka za nabavu građe nedovoljna ili nepostojeća namjenska sredstva za kupnju građe, što je prije svega posljedica nedovoljne osviještenosti relevantnih institucija, odnosno nedovoljne zainteresiranosti pripadnika manjinskih zajednica za korištenje predmetne građe. Jedan dio ispitanika teret stavlja na manjinske nakladnike u Hrvatskoj koji se češće posvećuju objavljivanju naslova koji ne privlače učenike. Najveći pak broj ispitanika rješenje vidi u povećavanju novčanih poticaja državnih institucija, kao i jačanju suradnje s manjinskim organizacijama. Prethodno je opisanom suradnjom u potpunosti i djelomično zadovoljan prilično velik broj ispitanika, što bi značilo da je veze s udrugama nacionalnih manjina, u kojima je očigledno prepoznat potencijal za razvitak nabave predmetne građe, potrebno ojačati.

Neznatan je broj ispitanika koji primjećuju pomake u nabavi građe u posljednjih pet godina, poglavito u kontekstu geopolitičkih promjena, a znatan je broj onih koji nisu sigurni. Iako se u laganom rastu BDP-a i mogućnostima pristupa različitim europskim fondovima ogleda potencijal za poboljšavanje stanja, ispitanici očigledno nisu mišljenja da je navedeno u praksi donijelo ikakve beneficije.

Najveći broj ispitanika nije upoznat s postojanjem bilo kakvih digitalnih zbirki knjižnične građe koja bi se u poslovanju s korisnicima pripadnicima nacionalnih manjina mogla iskoristiti, dok ih je vrlo mali broj taj pristup potvrdio. I ovdje se naziru dvije mogućnosti: ili je u pitanju nedovoljna angažiranost ispitanika u potrazi za digitalnom građom ili je tržište doista siromašno digitalnim izvorima predmetne građe primjenjivim u svakodnevnom radu školske knjižnice i prilagođenim njezinim korisnicima.

U svrhu unapređivanja dostupnosti predmetne građe korisnicima ispitanici su ponudili i vlastita viđenja, ističući da bi financiranje nabave trebalo postati obveza nadležnog ministarstva ili da bi trebalo jačati suradnju manjinskih udruga i državnih institucija.

4. Zaključna razmatranja

Razvitak i unapređivanje tehnologije u posljednjih nekoliko godina otvorilo je nove mogućnosti za napredak na polju dostupnosti knjižnične građe (naprimjer digitalizacija građe, elektronički izvori informacija). Hrvatske školske knjižnice, prema da je papirna građa u njima i dalje dominantna, po tome ne bi trebale biti iznimka.

Provedeno istraživanje polučilo je vrlo zanimljive, ali sa znanstvenog i stručnog gledišta i vrlo korisne podatke. Istraživanjem je utvrđeno koji su glavni i najveći nedostaci i problemi s kojima se susreću stručni suradnici knjižničari pri upravljanju zbirkama u knjižnicama osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj u

kojima se nastava izvodi i za pripadnike nacionalnih manjina. Utvrđen je širok dijapazon problema – od nedovoljnog poznavanja jezika na kojem se izvodi dio nastave, preko nedovoljnog broja jedinica predmetne knjižnične građe ili njezina odsustva iz fonda te neuređene i neuravnotežene nabave putem donacija, pa sve do problema koji gotovo svi ispitanici ističu kao najveći, a to je izostanak financijske potpore, te je ukazano na potrebu za povećavanjem kupnje predmetne građe. Ističe se i zaključak o nedovoljnoj suradnji između škola s jedne te institucija i udruga s nacionalnim predznakom manjina s druge strane, iako je istraživanje pokazalo da su upravo manjinske udruge te koje najviše pomažu izgradnju knjižnične zbirke na manjinskim jezicima. Polazna pretpostavka autorâ – da hrvatske školske knjižnice nemaju kvalitetnu stručnu osnovu ni dostatnu podršku šire zajednice da bi snažnije sudjelovale u obrazovnim programima za pripadnike nacionalnih manjina – ovim je istraživanjem višestruko potvrđena.

Na osnovi provedenog istraživanja autori uočavaju da je naznake mogućeg poboljšavanja opisanog stanja moguće pronaći u odnosu prema digitalnim zbirkama građe koja bi ne samo zadovoljila potrebe svih predmetnih korisnika već i osigurala dostupnost građe bez potrebe za izdvajanjem dodatnih novčanih sredstava. Nužnost sustavne edukacije djelatnika predmetnih knjižnica u sferi upravljanja knjižničnim zbirkama za pripadnike nacionalnih manjina, a u smislu podizanja jezičnih i drugih kompetencija potrebnih za neometan rad, kao i nužnost davanja prioriteta upravljanja predmetnim zbirkama knjižničarima namjesto drugim djelatnicima, također upućuje na moguće iskorake.

Ciljevi istraživanja omogućili su da se utvrdi stvarno stanje u praksi i izdvoje problemi te naznače razvojne mogućnosti s obzirom na organizaciju i upravljanje zbirkama građe na pismima i jezicima u knjižnicama hrvatskih škola koje izvode nastavu po jednom od tri obrazovna modela. Također, razvidno je da mogućnosti koje nude nove informacijsko-komunikacijske tehnologije nisu dovoljno iskorištene – i u odnosu na organizaciju i upravljanje zbirkama građe na manjinskim jezicima i pismima i u odnosu na jačanje veza s matičnim zemljama radi unapređivanja informacijskih usluga, jačanja svijesti o važnosti odgoja za multikulturalno društvo i sudjelovanja djece i mladih u programima koji potiču suradnju i upoznavanje drugih kultura.

Ipak, usporede li se dobiveni rezultati s pokazateljima iz drugih istraživanja, razvidno je da problemi postoje i kod onih manjina koje su razvile viši stupanj uvrštavanja odgovarajućih sadržaja u kurikulum. Naprimjer Močinić⁵⁷ je utvrdila da postoji velik raskorak između zakonskih odredbi i njihove provedbe u formalnom odgojno-obrazovnom sustavu, poglavito u odnosu na broj nastavnih cjelina i tema posvećenih upoznavanju kulturnog bogatstva talijanskog naroda i manjine.

---

⁵⁷ Usp. Močinić, S. N. Nacionalni kurikulum i obrazovanje manjina. // *Metodički obzori*: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu, 1, 1(2006), 48–63.

Rezultati istraživanja predstavljeni u ovom radu jasno upućuju na činjenicu da je knjižnična građa na jeziku i pismu nacionalnih manjina u obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj uglavnom nedostatna, a uslijed njezina nedostatka na tržištu, kao i izostanka kontinuiranih i kvalitetnih izvora financiranja njezine nabave, ujedno i teško dostupna krajnjim korisnicima. Upravo stoga teza o razvitku dostupnosti predmetne građe u digitalnom obliku koju predlažu autori ovoga rada nameće se kao najlogičnije i dugoročno najekonomičnije rješenje koje je u ovom trenutku moguće ponuditi, iako ni to nije dovoljno za pokrivanje svih potreba nastavnog procesa u školama u kojima se nastava izvodi na jeziku i pismu nacionalnih manjina zbog nedovoljne opremljenosti informacijsko-telekomunikacijskom tehnologijom, obučenosti za rad s novim medijima i e-učenje i slično.

Digitaliziranu knjižničnu građu potrebnu za potporu realizaciji odgojno-obrazovnog procesa u osnovnim i srednjim školama, prema stavu autorâ istraživanja, dostupnom se može učiniti na dva načina: 1. izgradnjom zbirke digitalizirane građe u matičnim zemljama pripadnika nacionalnih manjina i 2. izgradnjom repozitorija digitalizirane građe pod okriljem nadležnog ministarstva, agencije ili nekog drugog pravnog subjekta u Republici Hrvatskoj. U prvom slučaju akcija bi mogla biti ostvarena svojevrsnim bilateralnim sporazumom ili suradnjom srodnih ustanova koje će pod određenim uvjetima definirati dostupnost predmetne građe u digitalnom obliku korisnicima kojima je potrebna, čemu svakako prethodi izgradnja takve zbirke i proces digitalizacije građe. Prednost je takva rješenja u boljoj dostupnosti građe koju je potrebno digitalizirati u matičnoj zemlji, a nedostatak je potencijalno odugovlačenje s privođenjem poslova digitalizacije kraju, posebice ako se radi o potrebi za bilateralnim sporazumom, kao i potreba za ogromnom pravnom procedurom radi potencijalno maloga broja korisnika. Drugo predviđeno rješenje krajnjim bi korisnicima bilo jednostavnije, a moglo bi biti uređeno po uzoru na trenutno dostupan sustav e-lektira⁵⁸ koji pristup građi omogućuje prijavljivanjem putem korisničkih podataka koje učenici i djelatnici školskih ustanova inače koriste radi pristupa uslugama u okviru Hrvatske akademske i istraživačke mreže. Prednosti su takva pristupa ekonomičnost i dugoročna isplativost te održivost sustava. Izgradnja repozitorija u Republici Hrvatskoj svakako bi iznjedrila potrebu za angažiranjem različitih stručnjaka, a otvorila bi i pitanje potrebe za ishođenjem autorskih prava na digitaliziranje i objavljivanje predmetne građe u digitalnom obliku, što znači da bi svakako predstavljala opsežan posao. Međutim na taj bi se način, uz podizanje kvalitete odgojno-obrazovnog rada u nastavi na manjinskim jezicima, poticalo predstavljanje kulture i pisane baštine na manjinskim jezicima i pismima domicilnom stanovništvu, što bi pridonijelo i boljem razumijevanju i međusobnom uvažavanju osoba različitog kulturnog i nacionalnog podrijetla.

---

⁵⁸ Usp. eLektire.skole.hr. [citirano 2017-12-06]. Dostupno na: lektire.skole.hr.

LITERATURA

- Agosto, D. E. Building a multicultural school library: issues and challenges. // *Teacher Librarian* 34, 3(2007). Academic Search Complete. [citirano: 2017-12-14]. Dostupno na: www.ebscohost.com/academic/academic-search-complete.
- Arsenault, R.; P. Brown. The case for inclusive multicultural collections in the school library. // *CSLA Journal* 31 1(2007). Academic Search Complete. [citirano: 2017-12-14] Dostupno na: www.ebscohost.com/academic/academic-search-complete.
- Bačeković, A. Slobodan pristup informacijama za pripadnike nacionalnih manjina (na primjeru češke manjine u Republici Hrvatskoj): diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2004.
- Clayton, Peter; G. E. Gorman. Upravljanje izvorima informacija: upravljanje fondovima u teoriji i praksi. Beograd: Clio, 2003.
- Dokanović, D. Nabava u knjižnici osnovne škole dr. Mate Demarina u Medulinu: diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2008.
- eLektire.skole.hr. [citirano 2017-12-06]. Dostupno na: lektire.skole.hr.
- Faletar Tanacković, S.; D. Lacović; S. Stanarević. Multikulturalne knjižnične usluge: istraživanje informacijskih potreba i ponašanja pripadnika jezičnih manjina u osječko-baranjskoj županiji. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54, 4(2011), 49–94.
- Fearer, K. First place school: acquisition of multicultural resources. // *The Silverfish* 7, 6(2003), str. [1-14]. [citirano: 2017-12-14] Dostupno na: <http://students.washington.edu/aliss/silverfish/archive/april2003/fearer.pdf>.
- Ispravak Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 06.09.2010. // *Narodne novine* 105, 2839(2010). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_09_105_2839.html.
- Kekanović, A. Multikulturalizam u manjinskoj knjižnici: diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2008.
- Lazić, B. Upravljanje zbirka za nacionalne manjine u školskim knjižnicama: mogući pristupi: diplomski rad. Zadar: Odjel za knjižničarstvo Sveučilišta, 2011.
- Ministarstvo kulture. [citirano: 2017-12-10]. Dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=200>.
- Močinić, S. N. Nacionalni kurikulum i obrazovanje manjina. // *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 1, 1(2006), str. 48–63.
- Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, 1999. [citirano: 2017-12-10]. Dostupno na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&id=1398:nacionalni-program-odgoja-i-obrazovanja-za-ljudska-prava-i-demokratsko-graanstvo&Itemid=442.

- Nastavni programi jezika nacionalnih manjina za osnovne i srednje škole s nastavom na jeziku i pismu nacionalnih manjina, 2010. [citirano: 2018-03-20] Dostupno na: <https://mzo.hr/hr/rubrike/nastavni-planovi-programi-0>.
- Obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina. [citirano: 2017-10-12] Dostupno na: <https://mzo.hr/hr/rubrike/obrazovanje-nacionalnih-manjina>.
- Pravilnik o porezu na dodanu vrijednost. [citirano: 2017-11-22] Dostupno na: http://www.poslovniforum.hr/zakoni/pravilnik_o_porezu_na_dodanu_vrijednost.asp.
- Roknić, M. Knjižnica u multikulturalnoj zajednici: diplomski rad. Zadar: Odjel za knjižničarstvo Sveučilišta, 2009.
- Saetre, T. P.; G. Willars. IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.
- Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice; s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.
- Standard za školske knjižnice, 15.03.2000. // Narodne novine 34, 698(2000). [citirano: 2017-11-11]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_03_34_698.html.
- Stričević, I. Knjižnice za djecu u suvremenoj Evropi: interkulturalni pristup u multikulturalnom okruženju. // Knjižnica 53, 1-2(2009), 197-207. [citirano: 2017-12-12]. Dostupno na: <https://knjiznica.zbds-zveza.si/knjiznica/article/view/5945/5593>.
- Šuran, G. Izgradnja multikulturalne zbirke: izazovi svake dječje knjižnice u globalnom društvu: diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2007.
- Tatalović, S. Nacionalne manjine u Hrvatskoj. Split: Stina, 2005. [citirano: 2017-12-14] Dostupno na: <http://www.stina.hr/download/NM%20u%20Hrvatskoj.doc>.
- Ustav Republike Hrvatske: pročišćeni tekst, 06.07.2010. // Narodne novine 85, 2422(2010). [citirano: 2017-12-10]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html.
- Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 19.12.2002. // Narodne novine 155, 2532(2002). [citirano: 2017-12-10]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_12_155_2532.html.
- Uvoz knjiga iz privatne biblioteke u Hrvatsku: službeno mišljenje. [citirano: 2017-11-22] Dostupno na: <http://www.poslovna.hr/zakoni/public/zakoni.aspx?misljenje=Uvoz-knjiga-iz-privatne-biblioteke-u-Hrvatsku&id=325876>.
- Veber Malina, V. Knjižnice češke nacionalne manjine u Hrvatskoj. Zagreb: Filozofski fakultet, 2005.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama, 17.10.2000. // Narodne novine 104, 2040(2000). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_10_104_2040.html.

- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama, 09.06.2009. // Narodne novine 69, 1665(2009). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_06_69_1665.html.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 20.07.2010. // Narodne novine 92, 2593(2010). [citirano: 2011-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_92_2593.html.
- Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 17.07.2009. // Narodne novine 86, 2125(2009). [citirano: 2011-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_07_86_2125.html.
- Zakon o knjižnicama, 29.07.1997. // Narodne novine 105, 1616(1997). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_105_1616.html.
- Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, 16.05.2000. // Narodne novine 51, 1129(2000). [citirano: 2017-12-09]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_05_51_1129.html.
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 18.07.2008. // Narodne novine 87, 2789(2008). [citirano: 2017-10-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html.
- Zidar Bogadi, N. Popis osnovnih i srednjih škola s nastavom na jeziku i pismu nacionalnih manjina po postojećim modelima (A, B i C) i po županijama. 6. 9. 2016. [e-mail poruka].